

- ВКП(б) про журнали «Звезда» і «Ленинград» // Радянський Львів. — 1947. — № 10. — С. 3—11.
20. Українська Радянська Енциклопедія. — 2-ге вид. — К., 1983. — Т. 9. — С. 259.
21. Хархун В. Тоталітарне-радянське-соцреалістичне в дискурсивних практиках гуманітаристики / Валентина Хархун // Слово і Час. — 2010. — № 1. — С. 27—46.
22. Хроніка (Чергові завдання письменників м. Львова...) // Радянський Львів. — 1947. — № 11. — С. 79.
23. Шаховський С. Журнал «Радянський Львів» / С. Шаховський // Літературна газета.—1945. — № 38. — С. 2.

Олександр Спанатій

УКРАЇНСЬКИЙ САМВИДАВ 1956—1965 рр.

У статті розглянуто хронологію появи документів українського самвидаву від 1956 р. до 1965 р., їх проблематику та тематику. Подано коротку характеристику найвідоміших із них.

Ключові слова: український самвидав, репресії, літературний самвидав, політичний самвидав.

В статье рассматривается хронология появления документов украинского самиздата с 1956 г. по 1965 г., их проблематика и тематика. Подается краткая характеристика самых известных из них.

Ключевые слова: украинский самиздат, репрессии, литературный самиздат, политический самиздат.

The article considers chronology of appearance of documents of Ukrainian samizdat in 1956—1965, problems and themes. Also it notes a short characteristic of the most known ones.

Key words: Ukrainian samizdat, repressions, literature samizdat, political samizdat.

Український самвидав досі є недостатньо вивченим, окремі праці дослідників не дають загального уявлення про розвиток і еволюцію цього явища, тож ми зробили спробу відтворити хронологію появи найвідоміших документів, подати їх коротку характеристику.

На сьогодні цьому питанню присвячено невелику кількість наукових праць. Олесь Обертас у кандидатській дисертації аналізує самвидав із погляду літературної критики та публіцистики [9], Ге-

оргій Касьянов у книзі «Незгодні: українська інтелігенція в русі опору 1960—80-х років» [7] розглядає самвидав як одну із сфер діяльності українських дисидентів. Російська правозахисниця й учасниця дисидентського руху Людмила Алексєєва у книзі «История инакомыслия в СССР. Новейший период» перший розділ присвятила українському національному рухові у 60—80-х рр. ХХ ст. [1]. На базі архівних матеріалів СБУ України Юрій Данилюк і Олег Бажан видали книгу «Опозиція в Україні (друга половина 50-х — 80-ті рр. ХХ ст.)» [5], у якій багато уваги приділено масштабам репресій проти дисидентів, методам боротьби влади із самвидавом, каналам поширення самвидаву в країні та за кордоном.

У цій статті зроблено спробу відтворити хронологію появи документів українського самвидаву з 1956 р. до 1965 р. із поданням їх короткої характеристики, а також визначити вплив історичних подій на зміст і тематику документів самвидаву. Для вирішення цього питання автором сформовано загальний список документів українського самвидаву 1956—1987 рр. й упорядковано їх у хронологічній послідовності.

Ключовою подією в історії самвидаву в СРСР більшість дослідників вважає доповідь про культ особи і його наслідки першого секретаря ЦК КПРС М. С. Хрущова на закритому засіданні ХХ з'їзду КПРС, виголошену в ніч з 24 на 25 лютого 1956 р.

Доповідь про розвінчання культу особи Сталіна спричинила в Україні неабиякий резонанс. На офіційних зборах працівників різних рівнів 1956 р. починають звучати заяви щодо порушень прав українського народу та утисків української мови. За реабілітацію репресованих письменників висловилися В. Козаченко, О. Корнійчук, Є. Кротевич, А. Малишко [5, с. 19]. У зв'язку з цим керівництво Київського обкому КПУ інформувало першого секретаря ЦК КПУ О. Кириченка про те, що «окремі комуністи у своїх виступах під виглядом засудження культу особи намагалися поставити під сумнів політику партії в минулі роки і виступили з демагогічними і навіть непартійними заявами» [11].

У зазначений період збільшується вплив західної культури, різними шляхами до України потрапляють переклади Е. Хемінгуей, А. де Сент-Екзюпері, Е. М. Ремарка, А. Камю, Ф. Кафки та ін. У цей же час у Росії також відбуваються подібні процеси. Укладач

російської «Антології самиздата» Марк Барбакадзе зазначає, що його ознайомлення із самвидавом відбулося наприкінці 50-х рр., під час навчання в інституті. До його рук потрапили листи Раскольникова Сталіну, переклад роману «За ким дзвонить дзвін» Е. Хемінгуея, вірші А. Ахматової, М. Гумільова, О. Мандельштама, М. Цветаєвої та ін. [2, с. 5]. В Україні самвидавом поширювалися неопубліковані вірші І. Драча, Л. Костенко, В. Симоненка та ін.

Паралельно розпочався процес реабілітації жертв репресій, до листопада 1959 р. органами КДБ і прокуратури республіки було переглянуто 4 млн 263 тис. справ «діючого та архівного оперативного обліку» на 5 млн 481 тис. осіб [7, с. 15]. Започаткувався процес повернення репресованих на старі місця проживання. За статистикою Міністерства внутрішніх справ СРСР, на 15 жовтня 1956 р. із 49 166 осіб, які звільнилися з місць ув'язнення, виселення, спецпоселення, тільки 1324 поселилися в обласних центрах, 3991 — у містах обласного підпорядкування і районних центрах, усі інші — в сільській місцевості, при цьому влада постійно перешкождала тим, хто намагався повернутися додому [5, с. 39].

Усе це зумовило збільшення кількості нової і часто небажаної для влади інформації в Україні. В першому номері «Українського вісника» виділяється три етапи розвитку самвидаву. Перший етап (до 1962 р.) характеризується як суто літературний, «поширюються твори художньої літератури й статті чи спогади, які так чи інакше торкалися літератури»; другий (1963—1965 рр.) — етап розповсюдження «анонімних статей, які зачіпали гострі соціальні та національні проблеми»; третій (1966 р.) — етап поширення статей з авторськими підписами [12, с. 153].

Такої ж періодизації хронологічно дотримується й О. Обертас [10, с. 92], вона вмотивована об'єктивними подіями в історії, що впливали на якісний зміст текстів самвидаву, однак, на нашу думку, потрібно більш детально проаналізувати тексти, що належать до кожного з етапів, і внести деякі виправлення. Межі літературного самвидаву пропонуємо розширити до 1963 р., оскільки нами не зафіксовано зміни тематики документів.

Літературний самвидав 1956—1963 рр. Дослідити, які саме документи українського самвидаву поширювалися до 1962 р., сьогодні досить важко. Тоді ці документи не зберігалися, дати розпо-

всюдження не фіксувалися. Дослідники самвидаву зазвичай характеризують цей період загальною інформацією про авторів, чії твори розповсюджувалися у той час. О. Обертас зазначає, що, крім творів І. Дзюби, І. Драча, Л. Костенко, Є. Сверстюка, І. Світличного, В. Симоненка та інших майстрів слова, у цей період в Україні ширилися тексти публічних виступів Л. Вишеславського, А. Малишка та ін., виголошені 1956 р. під час зборів активу працівників культури м. Києва. У цих виступах порушувалися питання реабілітації репресованих українських письменників, відзначалася необхідність утвердження рівноправності між українським і російським народами. Також широко розповсюджувався текст виступу Б. Антоненка-Давидовича, виголошений на III пленумі правління Спілки письменників України 10—11 січня 1961 р., в якому різко критикувався культ особи [10, с. 94]. До самвидаву потрапив відкритий лист Тараса Франка — сина І. Франка — до газети «Правда» від 6 вересня 1956 р., у якому висловлюється стурбованість зростанням кількості російських шкіл в Україні, депортаціями українців шляхом оргнабору та іншими проблемами [5, с. 21].

В архіві «Радіо «Свобода» зберігаються свідчення про розповсюдження 1960 р. «Довідки», виданої С. Караванському, про звільнення з місць ув'язнення після відбуття 15 із 25 років, присуджених йому за «зраду». Це перший офіційний документ, зафіксований нами, який поширювався самвидавом в Україні [8]. Можна припустити, що не тільки цей документ розходився у той час в Україні, оскільки додому поверталися тисячі репресованих українців. Є свідчення, що статті І. Дзюби, які були надруковані цілком легально в СРСР, також ширилися самвидавом. Так, стаття «Поетичне та звичайне життя», опублікована в «Радянській літературі» 1960 р., розповсюджувалася в Україні та за кордоном, була перекладена англійською, німецькою та іншими мовами. Також поширювалася стаття «Григорій Сковорода, або Наш перший розум — Григорій Сковорода», опублікована в «Літературній Україні» 1962 р., а пізніше передрукована за кордоном у 19-му номері часопису «The Ukrainian Review London» [9].

1961 р. зусиллями Л. Лук'яненка і створеної ним Української робітничо-селянської спілки до самвидаву потрапив документ «Розширений проект програми УРСР». У цьому документі доводиться колоніальне становище України за останніх 200 років, критикується

централізаторська діяльність компартії, пропонується провести референдум щодо самостійності України [10, с. 96].

Упродовж 1963 р. нами зафіксовано більшу кількість документів українського самвидаву, що поширювалися. Однією з найрезонансніших подій цього року був вечір пам'яті Лесі Українки у Києві, який відбувся 31 липня 1963 р., незважаючи на активний спротив влади. У результаті одному з учасників того вечора, І. Дзюбі, довелося писати пояснювальну записку до Спілки радянських письменників України і саме цей документ широко розійшовся самвидавом після його написання [8].

Наприкінці 1963 р., відразу після смерті В. Симоненка, до самвидаву потрапив його «Щоденник», у якому він досить відверто ділився своїми думками стосовно влади й інших аспектів радянського життя. Поширенням цього документа опікувався І. Світличний, який був із поетом у дружніх стосунках. Г. Касьянов зазначає, що «розгорнулася справжня боротьба навколо літературної спадщини поета, в тому числі його щоденника: опублікування останнього позбавило б владу можливості розглядати В. Симоненка як офіційного поета» [7, с. 27]. «Щоденник» усе ж потрапив за кордон і був там опублікований, партійне керівництво звинуватило у цьому І. Світличного і А. Перепадю та розгорнуло проти них кампанію критики, апогеєм якої стала стаття «Еверест підлості», надрукована 15 квітня 1965 р. в газеті «Радянська Україна». Цього ж року в самвидаві почали розповсюджуватися тексти виступів, виголошені на вечорі пам'яті В. Симоненка в Київському медичному інституті (1963 р.). Насамперед — це виступи Є. Сверстюка й І. Світличного, виступ останнього також поширювався як передмова до самвидавної збірки віршів В. Симоненка, обидва були надруковані в четвертому номері «Українського вісника» [12, с. 526—531]. Усього нами зафіксовано шість документів українського самвидаву, датованих 1963 р.

Аналізуючи тематику документів, що розповсюджувалися у той час, перший етап розвитку українського самвидаву можна назвати літературним тільки умовно, оскільки в центрі уваги суспільства опинилася не лише література, а також національне питання, освіта, проблеми правового захисту громадян.

Перший етап розвитку українського самвидаву можна охарактеризувати як пробний: суспільство примірялося до нових умов, усі

документи були досить лояльні до влади, за окремими винятками, критика була не надто гострою. Поступово кількість інформації в українському самвидаві збільшувалася і якісно змінювалася, у центрі уваги перебували політика, мовне та національне питання.

Політичний самвидав 1964—1965 рр. У 1964 р. з'явилася анонімна стаття «З приводу процесу над Погружальським», що стосувалася пожежі в Київській центральній науковій бібліотеці (24 травня 1964 р.), яка з часом стала однією з найпопулярніших в Україні і найбільш розповсюджених. Набагато пізніше стало відомо, що статтю написав Є. Сверстюк. Ось як згадує той день автор: «Я пригадую собі той ранок, коли прийшов до бібліотеки, а тоді я ходив до неї щодня, й побачив, що вона горить. Перебуваючи у шоковому стані, я описав свої враження й роздуми. Усе це було настільки різке, що після написання я заховав рукопис. [...] До рукопису я додав свої враження від процесу й усе це віддав І. Світличному. Я попросив його так змінити текст, щоб не можна було розпізнати мій стиль. Саме І. Світличний разом з іншими редакторами й назвав мою працю «З приводу процесу над Погружальським», бо я назвав її «Спалення української бібліотеки». Крім цього, він додав до моєї праці інформацію про спалення інших бібліотек у Радянському Союзі» [4, с. 85]. Цю статтю читали фактично всі, хто був пов'язаний з українським самвидавом, — працівники КДБ знаходили її ледь не при кожному обшуку на всій території України. За спробу тиражувати її друкарським способом до п'яти років позбавлення волі був засуджений лінотипіст Житомирської обласної друкарні Анатолій Шевчук [5, с. 189].

Того ж року українським самвидавом поширювалася стаття «Клопотання прокуророві УРСР про серйозні помилки і проголошення русифікації міністром вищої та середньої освіти УРСР Ю. М. Даденкову» за підписом С. Караванського. У ній наводилися докази спланованої русифікації у системі вищої освіти та пропонувалося вжити заходів для вирішення цієї проблеми.

У Західній Україні від 1964 р. почала діяти патріотична організація «Український Національний Фронт» (далі — УНФ), ідейними натхненниками якої були М. Дяк, Д. Квецько, З. Красівський, Я. Лесів, їхніми ж зусиллями почав виходити самвидавний журнал «Воля і Батьківщина». За час діяльності організації було випущено 16 но-

мерів видання, найбільше у журналі вміщено матеріалів Д. Квецька та З. Красівського, який і виготовив з дерева печатку — нею відтискували заголовок і герб журналу. Все робилося дуже конспіративно, журнал поширювався лише серед тих, кому можна було довіряти [6, с. 18]. Ось як описував організацію друку видання один із учасників тих подій, Мирослав Мелень: «Як почалося друкування журналу — бачимо, в хаті не можна. Бо тут було багато відпочивальників. Зенко друкує, машинка стукає... Треба шукати якесь інше місце. Дмитро Квецько організовує бункер [...]. Він відібрав собі одну людину (Дмитра Юсипа), вони вдвох викопали. Ми матеріали збираємо, тут відкоректували — і Зенко на суботу чи коли там, бо він був пенсіонер, бере наплечник, їде в Болехів, а з Болехова туди...» [6, с. 19].

Діяльність УНФ, а також видавання журналу тривало до викриття і розгрому організації працівниками КДБ 1967 р. Велику роль у розкритті діяльності організації відіграв «Меморандум Українського Національного Фронту XXIII з'їзду КПРС», який було надіслано на з'їзд у березні 1966 р. За словами М. Меленя, уже через кілька днів цей меморандум читав В. Щербицький, а начальнику КДБ при Раді Міністрів УРСР Нікітченку було доручено розібратися з цим питанням, і з цього моменту почався активний пошук членів УНФ [6, с. 19].

Про широке коло проблем було заявлено у «Зверненні до всіх комуністів народно-демократичних і капіталістичних країн, до керівних органів комуністичних і робітничих партій світу». У цьому анонімному документі, датованому 1964 р., порушувалися питання русифікації в Україні, висвітлювалися економічні проблеми, а також проблеми у сфері захисту прав громадян.

Інший документ, що широко розповсюджувався від 1964 р., стосувався подій навколо вітража в Київському університеті ім. Т. Шевченка, зроблений художниками А. Горською, Л. Семикіною, О. Заливахою і Г. Зубченко. Після того, як робота була завершена, але ще не представлена на огляд, художників звинуватили у «формалізмі» й «бездіяльності», а вітраж знищили [7, с. 28]. Це було зроблено за особистим наказом секретаря Київського обкому Компартії України В. Бойченка. Документ був уривком із протоколу зборів секції декоративно-монументального мистецтва Спілки ху-

дожників України, на яких йшло обговорення і звучала критика авторів вітража.

Цікавими документами українського самвидаву є листи В. Лобка до М. Рильського та його відповіді п. н. «Я поділяю ваше обурення», що поширювалися, ймовірно, з 1964 р. Це листування є досить обсяговим — 27 аркушів формату А4. У цих листах В. Лобко обґрунтовував необхідність захисту української мови, а поет М. Рильський у досить сухій і короткій формі намагався довести, що він проводить цю роботу. У джерелі, де надруковані ці листи, є припис про те, що В. Лобко особисто усе листування передав комусь для розповсюдження [8]. Крім того, за підписом В. Лобка та дев'яťох інших осіб було поширено документ п. н. «Наші пропозиції», адресований Президії Верховної Ради УРСР, ЦК КП України, Раді Міністрів УРСР і датований лютим 1964 р. У цьому документі чиновникам пропонується застосовувати українську мову більш широко.

Іншим документом, що закликав стати на захист української мови в системі шкільної освіти, була анонімна листівка п. н. «Товариші батьки школярів», розповсюджувана з 1964 р., в якій закликалося батьків боротися з русифікацією шкіл для своїх дітей [8].

Того ж року нами зафіксовано появу релігійного самвидаву в Одесі. 2 лютого 1964 р. група вірян зверталася зі скаргою до Всесвітньої ради церков проти незаконного втручання світської влади у справи духовного управління.

Упродовж 1965 р. виявлено різке збільшення кількості документів українського самвидаву — близько 37 одиниць, у центрі уваги — національне питання, мовне питання, література. Також широко почали розповсюджуватися офіційні звернення до органів влади.

З-поміж публічних виступів набула поширення промова А. Малишка на могилі В. Сосюри, датована 11 січня 1965 р., у якій негативно оцінювалася заборона пронести тіло поета Хрещатиком, засуджувалися ті, хто критикував В. Сосюру за вірш «Любіть Україну» [8, с. 913]. Розповсюджувався також текст виступу І. Дзюби на вечорі, присвяченому 30-літтю з дня народження В. Симоненка, що відбувся у Республіканському будинку літераторів 16 січня 1965 р. Виступ І. Дзюби був передрукований у четвертому номері «Українського вісника», а після того, як потрапив за кордон, — у багатьох західних виданнях [8, с. 914].

Мовне питання порушувала стаття С. Караванського «Про одну політичну помилку», в якій критикувався закон «Про зв'язок школи з життям», прийнятий 1959 р. [8, с. 916]. Цієї ж теми стосувалася скарга п. н. «Про мовну політику Міністерства освіти УРСР, Про мовну політику Міністерства охорони здоров'я УРСР», підписана в Києві 1965 р. 17 українськими матерями. В документі висловлювався протест проти утисків української мови і ставилася вимога запровадити використання української мови в усіх сферах суспільного життя [8, с. 923].

Ще один документ на захист української мови — «Лист двох українських шахтарів до газети «Правда»... з питання розвитку української мови», підписаний Н. В. Янковським і Н. І. Павлюченком 1965 р. [8, с. 926]. Широко поширювалися анонімні статті, присвячені національному питанню, зокрема: «Про сучасне і майбутнє України, або Думки комуніста про сучасне і майбутнє українського народу», автором якої, ймовірно, був Євген Пронюк, «Класова та національна боротьба на сучасному етапі розвитку людства», «Сучасний імперіалізм», «Націоналісти?», «Уроки історії». Коли саме ці статті були написані — встановити не вдалося, але, за свідченням Г. Касьянова, максимального розповсюдження вони досягли близько 1965 р. [7, с. 94].

Не переставали поширюватися у самвидаві літературні твори. Збірка поезій В. Стуса «Круговерть», «забракована» радянськими видавництвами, розповсюджувалася Україною, а 1970 р. була видана в Бельгії п. н. «Зимові дерева». Поезії І. Калинця п. н. «Відчинення вертепу» також спочатку поширювалися самвидавом, а згодом були надруковані за кордоном п. н. «Поезії з України». Крім цього, поширювалися ненадруковані збірки «Коронування опудала», «Спогад про світ», «Підсумовуючи мовчання», «Вино для княжни» [7, с. 114].

У серпні 1965 р. влада розпочала активні дії, спрямовані на придушення інакомислення, а також самвидаву. У Київській, Львівській, Волинській, Івано-Франківській, Тернопільській областях були заарештовані 24 учасники українського національного руху [5, с. 423]. Серед заарештованих: С. Батурина, Я. Геврич, І. Гель, І. Герета, Б. Горинь, М. Горинь, М. Гринь, О. Заливаха, М. Зваричевська, В. Іванишин, Д. Іващенко, М. Косів, Є. Кузнєцова, О. Мартиненко, М. Масютко, Я. Менкуш, П. Моргун, В. Мороз, М. Озерний,

М. Осадчий, І. Русин, Г. Садовська, І. Світличний, М. Чубатий [7, с. 48]. Арешти викликали спротив у широких колах інтелігенції, 4 вересня 1965 р. на прем'єрі фільму С. Параджанова «Тіні забутих предків» І. Дзюба, В. Чорновіл та В. Стус організували акцію протесту проти арештів. Ці події знайшли відображення і в українському самвидаві: започаткувався правозахисний самвидав, який стає домінуючим і не втрачав цієї позиції майже до здобуття Україною незалежності.

Саме після цих подій з'явився один із найбільших за обсягом, найпопулярніший і найвпливовіший в українському самвидаві твір, написаний І. Дзюбою, — «Інтернаціоналізм чи русифікація?». Ідея написати працю про національну політику в Україні виникла 1963 р. Наприкінці 1965 р. І. Дзюба надіслав до ЦК КПУ листа, в якому висловлював протест проти арештів української інтелігенції, до якого був долучений рукопис «Інтернаціоналізм чи русифікація?». Незважаючи на обсяг твору, він досить швидко поширювався в Україні, набув популярності не тільки у колах творчої інтелігенції, а й серед партійних апаратників найвищого рівня [7, с. 96].

Майже одночасно з поширенням твору «Інтернаціоналізм чи русифікація?» в Україні розпочалися спроби передати працю за кордон. 13 грудня 1965 р. на залізничній станції Чоп при митному догляді в наукового працівника Пряшівського університету (Словаччина) М. Мушинки було виявлено документи самвидаву, серед них — «Інтернаціоналізм чи русифікація?». Рукопис вдалося передати за кордон лише 26 травня 1966 р. професором Пряшівського університету Ю. Бачею [3, с. 152]. Майже відразу ця праця вийшла друком за кордоном українською мовою, а дещо пізніше — іншими європейськими мовами.

Після арештів українським самвидавом почали циркулювати документи, присвячені заарештованим, заяви, скарги тощо. Характерною особливістю цих документів було те, що вони вже не були анонімними, в них фіксувалося місце, а також дата написання, що полегшувало нам дослідження.

Серед найпомітніших: «Апеляція до ЦК КПУ та ЦК КПРС у захист заарештованих українських інтелігентів», підписана С. Параджановим та шістьма іншими особами [8, с. 922], «Пояснення прокуророві УРСР» М. Масюка [8, с. 920], «Протокол обшуку, про-

веденого органами КДБ у помешканні В. Чорновола 30 вересня 1965 р.» [8, с. 918] та ін. З часом кількість подібних документів постійно збільшувалася.

Аналіз тематики документів українського самвидаву показав, що від 1956 р. поступово почали поширюватися літературні тексти, які переважали в перші роки його існування. Паралельно розповсюджувалися напівлегальні документи, як, наприклад, доповідь М. Хрущова, виступи відомих особистостей, що так чи інакше стосувалися національного питання. З часом політична тематика почала переважати, на перший план виступили гострі суспільні проблеми: економічні, культурні, мовні, національні.

У 1964—1965 рр. політична тематика в українському самвидаві досягла максимального розвитку, а критика суспільних проблем — найбільшої жорсткості. Твори, поширені в цей період, не втрачали актуальності й продовжували розповсюджуватися аж до досягнення Україною незалежності (найяскравіші з них: «З приводу процесу над Погружальським» Є. Сверстюка й «Інтернаціоналізм чи русифікація?» І. Дзюби). Арешти української інтелігенції в серпні—вересні 1965 р. переорієнтовували діячів самвидаву на нову, правозахисну, тематику.

1. *Алексеева Л. М.* История инакомыслия в СССР. Новейший период / Людмила Алексеева. — Вильнюс ; Москва : Весть, 1992. — 352 с.
2. Антология самиздата. Неподцензурная литература в СССР. 1950-е — 1980-е / под общ. ред. В. В. Игрунова ; сост. М. Ш. Барбакадзе. — М. : Международный институт гуманитарно-политических исследований, 2005. — 496 с.
3. *Бача Ю.* Вибрані твори : публіцистика і літературознавство / Юрій Бача ; [передм. В. Любимова]. — Ужгород : Мистецька Лінія, 2008. — 592 с.
4. *Бердиховська Б.* Бунт покоління : розмови з українськими інтелектуалами / Богуміла Бердиховська, Оля Гнатюк ; пер. з пол. та літ. ред. Роксани Харчук. — К. : Дух і Літера, 2004. — 332 с.
5. *Данилюк Ю. З.* Опозиція в Україні (друга половина 50-х — 80-ті рр. XX ст.) / Ю. З. Данилюк, О. Г. Бажан. — К. : Рідний край, 2000. — 616 с.
6. Жага і терпіння. Зеновій Красівський у долі українського народу / упоряд.: Віктор Рог, Роман Коваль. — К. : Діокор, 2005. — 256 с.
7. *Касьянов Г.* Незгодні: українська інтелігенція в русі опору 1960—80-х років / Георгій Касьянов. — К. : Либідь, 1995. — 224 с.
8. Музей-архів українського самвидаву «Смолоскип». — СДС. — Т. 18.

9. *Обертас О.* Український самвидав 1960-х рр.: літературна критика та публіцистика : дис. канд. філол. наук / Обертас Олесь Євгенович. — К., 2008. — 231 с.
10. *Обертас О.* Український самвидав: літературна критика та публіцистика (1960-і — початок 1970-х років) / Олесь Обертас ; передм. М. Коцюбинської ; післямова О. Зінкевича. — К. : Смолоскип, 2010. — 300 с.
11. ЦДАГО України. — Ф. 1, оп. 24, спр. 4256. — Арк. 11.
12. *Чорновіл В.* Твори : у 10 т. / В'ячеслав Чорновіл. — К. : Смолоскип, 2006. — Т. 3 / упоряд. В. Чорновіл ; передм. М. Косів. — 976 с.

Іван Зуляк

**БІБЛОТЕЧНИЙ АБОНЕМЕНТ «ПРОСВІТИ»
ЯК ВАЖЛИВОГО ЧИННИКА НАЦІОНАЛЬНОГО ПОСТУПУ
В ЗАХІДНІЙ УКРАЇНІ У 20—30-ті рр. ХХ ст.**

У статті досліджено функціонування бібліотечного абонементу «Просвіти» як важливого чинника поступу національної преси у Західній Україні у 20—30-ті рр. ХХ ст. Розкрито особливості його реформування й модернізації основних напрямів діяльності, структурну специфіку, причетність до формування національної самосвідомості українства міжвоєнного періоду.

Ключові слова: Західна Україна, міжвоєнний період, товариство «Просвіта», бібліотечний абонемент, національна преса.

В статье исследовано функционирование библиотечного абонемента «Просвіти» как важной составляющей развития национальной прессы в Западной Украине в 20—30-е гг. XX в. Раскрыты особенности его реформирования и модернизации основных направлений деятельности, структурную специфику, причастность к формированию национального самосознания украинства междувоенного периода.

Ключевые слова: Западная Украина, междувоенный период, общество «Просвіта», библиотечный абонемент, национальная пресса.

The article examines the functioning of library loan «Prosvita» as an important component of progress in the national press in Western Ukraine 20 — 30-ies of XX century. The features of its reform and modernization of key activities, structural features, place and role in shaping national consciousness Ukrainians interwar period.

Key words: Western Ukraine, the interwar period, society was highly active, subscription library, the national press.